

Bogdan Klepacki, Anna Maria Klepacka

Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

WYJAZDY LUDNOŚCI Z TERENÓW PERYFERYJNYCH W OPINII WŁADZ SAMORZĄDOWYCH NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

*PERMANENT DEPARTURES OF PERIPHERAL AREA RESIDENTS
IN LOCAL GOVERNMENT REPRESENTATIVES' OPINIONS:
AN EXAMPLE OF PODLASKIE VOIVODSHIP*

Słowa kluczowe: migracje, tereny peryferyjne, lokalne władze samorządowe, województwo podlaskie

Key words: migration, peripheral area, local government representative, Podlasie province

Abstrakt. Celem badań było rozpoznanie przyczyn, skutków oraz sposobów zapobiegania migracjom ludności z terenów peryferyjnych. Jako obszar badań przyjęto województwo podlaskie. Migracje ludności z terenów peryferyjnych województwa podlaskiego są zjawiskiem, które występują od dziesiątków lat. W zdecydowanej większości związane one były z brakiem satysfakcjonującej finansowo i stwarzającej możliwości rozwoju pracy w stałym miejscu zamieszkania. Stąd migracje ludności zarówno krajowe, jak i zagraniczne nasilone szczególnie po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Zagraniczne rynki pracy stały się bardziej konkurencyjne niż krajowe, skutkiem czego były wyjazdy ludności, w pierwszym etapie na kilka lat, a następnie na migrację bezpowrotną. Jednym ze sposobów zapobiegania zjawisku migracji ludności, zdaniem respondentów był rozwój turystyki i wykorzystanie walorów jakie stwarza miejscowa przyroda i otoczenie gmin podlaskich.

Wstęp

Obszary o korzystnych warunkach ekonomicznych, związane głównie z dużymi aglomeracjami, rozwijają się dynamicznie, natomiast obszary rolnicze położone peryferyjnie w stosunku do ośrodków aktywnych gospodarczo, przechodzą poważny kryzys strukturalny, który ujawnia się m.in. konsekwencjami demograficznymi. Ludność zamieszkująca terytoria gospodarczo mało atrakcyjne masowo migruje do miejsc o wyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Celem badań było rozpoznanie przyczyn, skutków oraz sposobów zapobiegania migracjom ludności z terenów peryferyjnych. Obiekty do badań wybrano w sposób celowy, biorąc pod uwagę skalę wyjazdów z terenów peryferyjnych. Jako obszar badań przyjęto województwo podlaskie, ze względu na wzmożone migracje. Materiały do badań zebrano przy wykorzystaniu kwestionariusza wywiadu.

Województwo podlaskie zaliczane jest do regionów peryferyjnych i zarówno na tle Unii Europejskiej (UE), jak i kraju należy do obszarów problemowych, czyli takich których uwarunkowania historyczno-geopolityczne i społeczno-gospodarcze stały się przyczyną opóźnień cywilizacyjnych. Różnice w poziomie rozwoju gospodarczego pomiędzy województwami wschodniej Polski (w tym województwa podlaskiego) a innymi regionami kraju, powiększał się przez pierwszą dekadę po transformacji ustrojowej i był kontynuowany po 2000 r. [Ziętara 2008]. Głębocki i Rogacki [2002] uważają, że podział administracyjny kraju na 16 województw pokrywa się z regionami socjo-ekonomicznymi, co zostało potwierdzone uznaniem każdego województwa w Polsce za region sklasyfikowany w systemie UE [Bronisz 2008]. Opóźnienia nadal wpływają na gospodarkę i sytuację społeczną i mają decydujący wpływ na przyszłą pozycję regionu. Wśród zjawisk o szczególnym znaczeniu, odzwierciedlających opóźnienia społeczno-gospodarcze należy wymienić m.in. migracje ludności.

Materiał i metodyka badań

W 2010 r. przeprowadzono badania za pomocą kwestionariusza ankiety, skierowano do burmistrzów i wójtów wszystkich gmin w województwie podlaskim (118), w celu wypełnienia przez osoby do tego wytypowane przez władze samorządowe. Ankieta zawierała 20 pytań (7 otwartych i 14 zamkniętych).

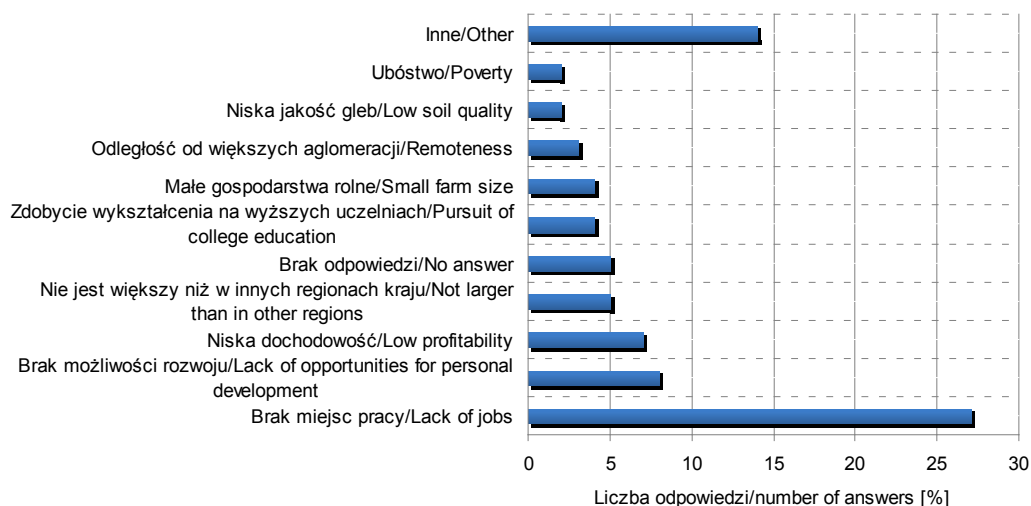
Uzyskano zwrot ankiet w liczbie 52 (44%). Na 23 gminy miejskie - odpowiedzi uzyskano z 6 gmin (26%), na 13 gmin miejsko-wiejskich odpowiedziało 11 gmin (84,6%), na 82 gminy wiejskie ankiety zwrócono z 29 gmin (35,4%). W stosunku do gmin ogółem, udział gmin miejskich wynosił 9,1%, 25% gmin miejsko-wiejskich i 65,9% gmin wiejskich. Osoby wypełniające kwestionariusze ankiety charakteryzowały się dużym doświadczeniem i wiedzą na temat sytuacji badanego zjawiska. Świadczył o tym m.in. ich długi staż pracy na zajmowanym stanowisku.

Wyniki badań

W trakcie badań poszukiwano odpowiedzi dotyczących m.in. przyczyn migracji. Wśród głównych wymienianych przyczyn migracji wskazywano: brak miejsc pracy, brak możliwości rozwoju na terenie stałego zamieszkania oraz chęć zdobycia wyższego wykształcenia (rys. 1). Natomiast w odpowiedzi na pytanie, co przeszkadzało w zwiększeniu liczby miejsc w gminie poza rolnictwem, respondenci wskazywali na: brak przemysłu i większych zakładów produkcyjnych (15%), brak dużych aglomeracji miejskich w pobliżu miejsca zamieszkania (9%) i brak rozwoju turystyki lub jej sezonowość (9%).

Skutki migracji były efektem poprzedzających je przyczyn, które w badanych gminach najbardziej widoczne były w rolnictwie (28,8%), oświacie i edukacji (21,2%). Wśród korzystnych skutków migracji respondenci najczęściej wymieniali: poprawę sytuacji materialnej przez wyjazdy zagraniczne umożliwiające utrzymanie rodziny (9,6%), mniejsze bezrobocie dzięki możliwości pozyskania pracy w dużych aglomeracjach (7,7%) oraz powstawanie dużych specjalistycznych gospodarstw (5,7%). Wśród niekorzystnych zjawisk spowodowanych przez migrację, najczęściej wymieniano: rozpad małżeństw i więzi rodzinnych przez wyjazdy zarobkowe za granicę (13,5%), wzrost liczby osób starszych, dla których gmina musi zapewnić opiekę (dodatkové wydatki na opiekę społeczną dla gminy) (11,5%), starzenie się społeczeństwa (9,6%) oraz niższe dochody gminy, ze względu na malejącą liczbę osób odprowadzających podatki (7,7%).

Korzyści z pracy poza rolnictwem to przede wszystkim: zmniejszające się zjawisko bezrobocia oraz wzrost migracji ludności do dużych aglomeracji miejskich, a także wzrost emigracji (wyjazdy za granicę) – tak odpowiedziało 15% ankietowanych. Najczęściej wymieniane negatywne przyczyny poszukiwania pracy poza rolnictwem, to: wzrost kosztów w rolnictwie, utrudnienia w zbyciu produktów rolnych oraz likwidacja zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego. Efektem braku miejsc pracy w rolnictwie i poza rolnictwem były migracje wewnętrzne i zagraniczne. Wśród kierunków migracji wewnętrznych wybieranych przez osoby opuszczające rodzinne miejscowości, 58% migrantów wybierało województwo mazowieckie, 21% województwo podlaskie oraz po 11% województwa pomorskie i warmińsko-mazurskie. Natomiast wśród kierunków migracji zewnętrznych wybierano: Wielką Brytanię (26%), Niemcy (23%), Belgię (18%) i Irlandię (9%).

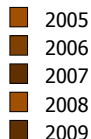
Rysunek 1. Przyczyny migracji ludności wiejskiej

Figure 1. Causes of rural resident migration

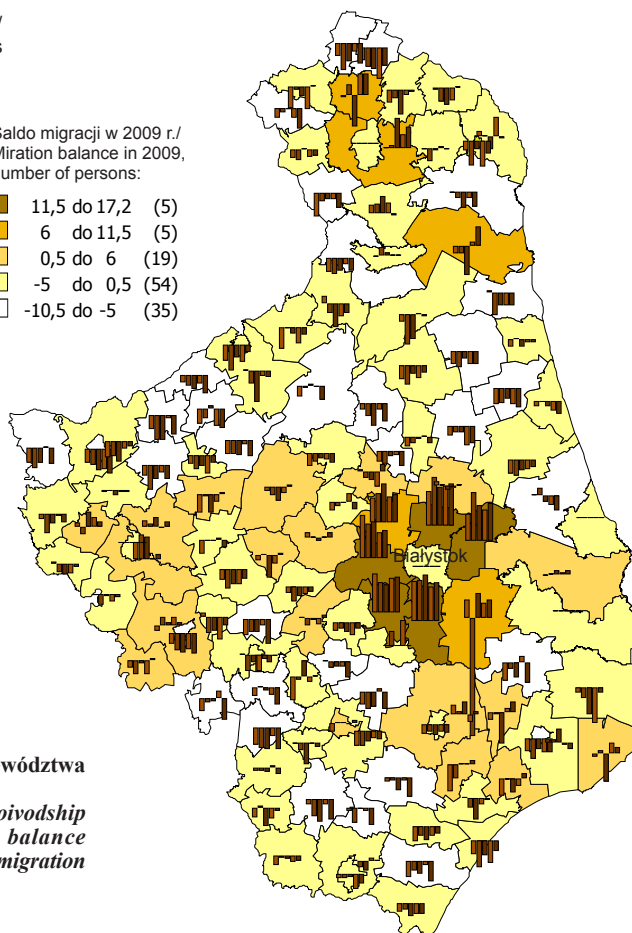
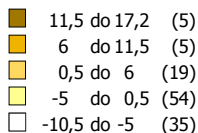
Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Saldo migracji w latach/
Migration balance in years
2005-2009, in persons

Saldo migracji w 2009 r./
Migration balance in 2009,
number of persons:

Rysunek 2. Saldo migracji w gminach województwa podlaskiego

Figure 2. Migration balance in Podlaskie voivodship counties (the bar graph shows annual balance between 2005 and 2009; county color shows migration balance in 2009)

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

W przypadku gmin położonych obok dużej aglomeracji, tj. Białegostoku, wystąpiło zjawisko imigracji (powrotu na wieś), które dotyczyło 25% badanych. Imigracja ludności następowała na tereny podmiejskie przez ludzi młodych, głównie ze względu na możliwości mieszkaniowe w bliskiej odległości do stolicy Podlasia. Ponadto, wśród przyczyn imigracji wskazano na: łączenie się małżeństw, poszukiwanie przez emerytów miejsc zacisznych o niższych kosztach utrzymania oraz imigracja ludzi zamożnych w poszukiwaniu spokojnych okolic do zamieszkania. Bliskość aglomeracji miejskich stymuluje rozwój gmin przez zasiedlanie terenów podmiejskich przez osoby, które dojeżdżają do pracy w aglomeracji, co w konsekwencji działa korzystnie na rozwój infrastruktury technicznej i społecznej jednostek. Liczba tych gmin jest jednak ograniczona do tych, które przylegają do granic aglomeracji białostockiej. W wyniku tego zjawiska rośnie liczba ludności wiejskiej, która nie jest bezpośrednio związana z produkcją rolniczą i przetwórstwem żywności, zmieniając charakter ekonomiczny gmin.

W opinii respondentów skala migracji była równomiernie rozłożona we wszystkich wsiach w poszczególnych gminach. Na podstawie danych GUS [Bank Danych... 2011] zaprezentowano poziom salda migracji w gminach województwa podlaskiego (rys. 2). Charakterystyczną cechą gmin okalających miasto Białystok w latach 2005-2009 było dodatnie saldo migracji. Przykładowo, w gminie Zabłudów w 2006 r. saldo migracji wynosiło -48,69. Przyczyną nagłego odpływu ludności było odłączenie dzielnicy Dojlidy od gminy Zabłudów. Ponadto, na 118 badanych gmin tylko w 15 odnotował rzeczywisty przyrost naturalny. Świadczy to o zdecydowanej przewadze gmin z wyraźnym odpływem ludności.

Jedno z pytań ankietowych związane było z możliwościami rozwojowymi jednostek i dotyczyło sposobów ograniczenia poziomu wyjazdów ludności. Większość odpowiedzi skupiona była na tematyce związanej z rozwojem szeroko rozumianej turystyki. Wskazywano przede wszystkim na zwiększanie ogólnej informacji o gminach, promocję oraz wykorzystanie strony internetowej. Ponadto, wskazano na: organizowanie masowych imprez kulturalnych, które mogłyby przyczynić się do pozyskania inwestorów, a więc tworzenia nowych miejsc pracy i rozwoju komunikacji, która przyczyniłaby się do szybszego przemieszczania na terenie województwa, a także rozwoju usług – aktywności mieszkańców, w celu wykorzystania walorów jakie stwarza krajobraz, głównie w gminach powiatu suwalskiego, grajewskiego i augustowskiego.

Podsumowanie

Migracje ludności z terenów peryferyjnych jakim są obszary województw wschodniej Polski, w tym województwo podlaskie, historycznie uwarunkowane są opóźnieniami cywilizacyjnymi. Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna wpływa na obniżenie konkurencyjności badanego regionu, co skutkuje wyjazdami do innych bardziej atrakcyjnych miejsc. Przykładem były badane gminy województwa podlaskiego, z których ze względu na peryferyjny charakter oraz brak miejsc pracy w stałym miejscu zamieszkania, nastąpiły wyjazdy ludności, zarówno krajowe, jak i zagraniczne. Jednym ze sposobów zapobiegania zjawisku migracji ludności, zdaniem respondentów był rozwój turystyki i wykorzystanie walorów jakie stwarza miejscowa przyroda i otoczenie gmin podlaskich.

Literatura

- Bank Danych Lokalnych. 2011: GUS, Warszawa.
- Bronisz U., Heijman W., Miszczuk A.** 2008: Regional Competitiveness in Poland: Creating an Index. *Jahrbuch fuer Regionalwissenschaft*, 28, 138-143.
- Głębocki B., Rogacki H.** 2002: Regions and Growth and Stagnation in Poland: Changes in Agriculture, Industry and International Markets. *European Urban and Regional Studies*, 9, z. 1, 53-59.
- Klepcka A.M.** 2012: Procesy społeczne i gospodarcze zachodzące na obszarach zagrożonych depopulacją (na przykładzie Podlasia). Rozprawa doktorska, Warszawa.
- Ziętara P.** 2008: Polish Regions in the Age of a Knowledge-based Economy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32, z. 1, 60-85.

Summary

The outmigration from the peripheral areas of Podlaskie voivodship is a decades old phenomenon. The primary reason has been the lack of jobs in areas, where the migrants resided. In particular, the lack of financially satisfying jobs offering an opportunity for personal development has led to domestic and foreign migration. A „threat” of depopulation results from the employment opportunities offered by new labor markets, which are more competitive than the domestic labor markets, especially after Poland’s European Union accession. The consequence of the new employment opportunities is job-related migration, initially for a period of a few years, and, eventually, turning into a permanent migration.

Adres do korespondencji:

prof. dr hab. Bogdan Klepacki
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
e-mail: bogdan_klepacki@sggw.pl

dr inż. Anna Maria Klepacka
Doradztwo i Inwestycje Anna Klepacka
ul. Marszałkowska 80
00-517 Warszawa
e-mail: annaklepacka@hotmail.com